

**INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ADABIY PARODIYA TILINING
RITORIK VA GERMENEVTIK JIHATLARI****Aniyozova Guli**

@aniyozovaguligmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada Ingliz va o'zbek tillarida adabiy parodiya tilining ritorik va hermenevtik jihatlari ko'rib chiqiladi. So'roq gaplarning turlari tahlil qilinadi va eng keng tarqalgan ritorik savollar ham muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: so'roq gap, ritorika, ritorik savol, stilistik shakllar

ANNOTATION

The article discusses the rhetorical and hermenical aspects of the language of literary parody in English and Uzbek languages. The types of interrogation are analyzed and the most common rhetoric questions will also be discussed.

Keywords: questioning, rhetoric, rhetoric question, stylistic forms

KIRISH

So'zlovchi hamma vaqt ham o'z fikrinigina bayon etib qolmaydi, u ba'zan gapini ham o'z nutqi ichida ishlatadi. O'zganing gapini ifoda etuvchi shaxs avtor, uning gapi esa avtor gapi deyiladi. Avtorning ma'lum shaxs fikrini o'z nutqi ichida keltirishi o'zganing gapi deyiladi. Gap ifoda qilinayotgan shaxs so'zlovchi sanaladi. Ba'zan avtor gapi ham o'zganing shaklida beriladi. Bunda uning fikri o'zganing gapi va avtor gapining biriktiruvchi grammatik vositalar bilan boog'lanadi. Misollar, men nima qilishimni bilmayman. «Bu yoqda nima qilib yuribsiz»-dedim. Mening yo'qlab kelganimni ko'rsa, dalda bo'lar biron so'z aytsam, zoraki darmon bo'lsa, deb kutdim. (A.Q.)U yoki bu shaxsning gapi faqat o'quvchining gapi shaklidagina emas, balki qushlar, hayvonlar tovushi yoki ba'zi predmetlarning shovqini hamda ularga nisbatan ishlatiladigan undov va taqlidiy so'zlar shaklida ham keladi. Jo'ra darrov askarning yukini olib, chairday katta, tuki yiltiragan, beldor eshakka ildam ortib, ip bilan boog'ladi-da, «Xix» deb bir turtdi va o'zi uelar bilan suhbatlashib, piyoda ketdi. Haligina pashsha «og'ing» desa eshitilmaydigan jimjit hovli qiy-chuvga to'ldi.

Kommunikativ nutq tizimida so'roq gaplar alohida o'rin tutadi. So'roq gaplar so'zlovchi uchun noma'lum bo'lgan haqiqatni anglashga qaratilgan savoldir. Bunday gaplar maxsus asosga qurilgan bo'lib, alohida talaffuz qilinadi va gap oxirida so'roq belgisi qo'yiladi. So'roq gaplar ko'pincha dialogik shaklda qo'llaniladi. So'roq gaplar ularda ifodalangan savol mazmuniga ko'ra 3 turga bo'linadi.

Sof so'roq gaplar: Who is listening? (Kim tinglayapti?)

So'roq-buyruq gaplar: Can you speak slowly? (Sekinroq gapirolmaysizmi?)

Ritorik so‘roq gaplar: If your friend jumped off the bridge, would you do it too?
(Agar sherigingiz o‘zini ko‘prikdan tashlasa, siz ham tashlaysizmi?)

So‘roq gaplar tizimida ritorik so‘roq gaplar ham grammatik, ham mantiqiy, ham alohida ma’noga ega stilistik munosabatni o‘z ichiga oladi. Ritorik so‘roq gapda, He doesn’t smoke, does he? – U chekmaydi, shundaymi? Bu gapning birinchi qismida doesn’t inkor shaklida kelgan bo‘lsa, ikkinchi qismida, tasdiqlashda bu fe’lning o‘zi does darak shaklida keltirilgan. Boshqa bir misolni ko‘ramiz: They are at home, aren’t they? – Ular uyda, shunday emasmi? Endi bu gapda avvalgi gapning aksi bo‘layapti: gapning birinchi qismida darak shaklidagi are ishlatilgan.

Odatda, javob ham savolning ichida bo‘ladi va nutq ta’sirchanligini oshirish maqsadida stilistik vosita sifatida ishlatiladi. Bunday vazifada ishlatilganda, garchi, ritorik so‘roq gapsavol shaklida bo‘lsada, hech qanday javob talab qilmaydi, lekin so‘roqda ifodalangan ma’lumotni ta’kidlash va tinglovchining roziligini olish uchun ishlatiladi. Shuning uchun ham ba’zi hollarda ritorik savollar gap oxirida berilmaydi. Ritorik so‘roq gaplar, ko‘pincha, suhbatdosh bilan suhbatni boshlash yoki to‘g‘ridan-to‘g‘ri javobni talab qilmasdan, so‘zlovchining muammoga e’tiborini qaratish maqsadida jalb qilish vositasi sifatida ishlatiladi.

ADABIYOTLARTAHLILIVAMETODOLOGIYA

Ritorik savollar sof so‘roq gaplarni pragmatik tushunish sifatida qaraladi.

Who did it? (Lucy, Mr.White, a father, a friend, a doctor....)

Kim qildi buni? –Lusi, Janob Wayt, ota, do‘st, shifokor.....)

Who did it? (Well, me, of course.....who else?)

Kim qildi buni? –Men, albatta, yana kim bo‘lardi?

Rohde (2006), Kaponigro va Sprouse (2007)lar ritorik savollarga haqiqiy bo‘lmagansavol sifatida qaraydi: A-haqqoniy (unbiased interrogative), B-haqiqiy bo‘lmagan savol(biased interrogative). Haqiqiy savollarda javob bilan ta’minlash ehtimoli yuqori bo‘ladi. Ritorik savollarda javob bir maromda emas, chunki u so‘zlovchi hamda tinglovchi o‘rtasidagi o‘zaro ikki tomonlama tushunchaga bog‘liq. Ritorik so‘roq gaplar va sof so‘roq gaplar shuning uchun ham pragmatik. Sadock (1971,1974) va Han (2002) ritorik savollarni so‘roq gap sifatida emas, balki, qarama-qarshi ta’kidlash sifatida tahlil qildilar. A: I do not steal anything B: Do I steal anything?(No, I don’t steal anything!) Rohde (2006) ritorik savollar so‘roq gapga o‘xshaydi, chunki ular javobni qabul qiladi, faqat ma’lum birjavobning mavjudligi ta’kidni keltirib chiqaradi. Caponigro va Sprouse (2007) ritorik savollarni so‘roq gaplar sifatida o‘rganib ikkata juda muhim fikrga kelishdi. Birinchisi –ritorik so‘roq gaplar inkor javobdan ko‘ra ko‘prog‘ini talab qiladi; Ikkinchisi –ritorik so‘roq gaplar javob qabul qiladi, ammo bildirilgan fikr javob qabul qilmaydi. A: It’s understandable that Lucy adores Tim. After all, who helped him when he was in trouble? B: Lucy/

NobodyA: After all, mina was the only one to help him when he was in trouble!B:
Lucy

XULOSA

Ushbu tahlildan olingan ma'lumotlarga tayanib xulosa qiladigan bo'lsak, ko'pgina holatlarda ritorik so'roq gaplar va standard so'roq gaplar bir xil shaklga ega va ularning ritorik savol yoki javob talab qiluvchi sof so'roq gap sifatida talqin qilinishi to'laligicha ular foydalanilgan kontekstga bog'liq. Garchi ritorik so'roq gaplar va javob talab qiluvchi sof so'roq gaplarni bir-biridan ajratib turuvchi rasmiy farqlar mavjud bo'lmasada, ba'zi ritorik savollar ularni standard savollardan ajratib turadigan ma'lum shaklga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Asier Alcazar (2017) A syntactic analysis of rhetorical questions
2. Athanasiadou, Angeliki (1991). "The discourse function of questions". Pragmatics:1.1:107-122.
3. Brian's. (2007). "Common errors in English". Washington State University
4. Burton, O. (2007) "Rhetorical questions". Brigham Young University
5. Dzemal Spago (2017). "Rhetorical questions or rhetorical uses of questions?"
6. Samigova, Kh., Khabibullayevich, A. (2020) "Rhetoric in the English and uzbek languages"